

COL·LABORACIÓ

ELS TEMPLES ROMÀNICS D'UNA SOLA NAU (segles XI i XII)

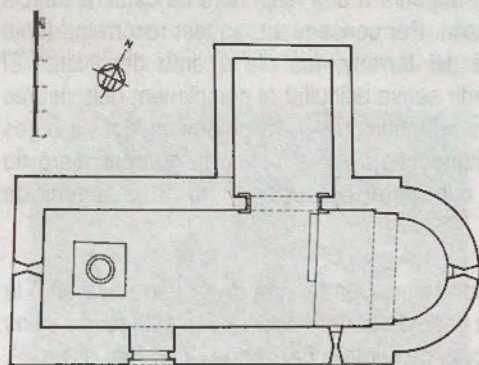
Les esglésies romàniques existents a l'actualitat tenen variades plantes. D'una d'aquests planimetres, consistent en un temple d'una sola nau capçada per un absis, és de la que conservem més edificis. Aquestes estructures arquitectòniques no s'han conservat, en molts casos, a causa de la seva transformació parcial o total. Moltes vegades, primer amb modificacions gòtiques a partir del segle XIV i més tard, a partir del XVII i especialment en el XVIII, una gran majoria de les esglésies romàniques fou objecte d'alteracions, en part o a la seva totalitat, amb aportacions arquitectòniques barroques o neoclàssiques.

La recerca realitzada pel Centre d'Art Romànic Català (ARCAT) ens permet concloure que les esglésies romàniques, generalment, estan en el centre d'un terme que tenia entre 5 i 6 quilòmetres quadrats, si el terreny era planer, o de menor extensió si era muntanyós. Aquesta superfície de 5 a 6 quilòmetres quadrats és l'extensió que permetia donar possibilitats de conreu o de pastures d'uns quinze masos o cases per terme mitjà, sempre considerant el seu nombre per l'orografia i la qualitat de la terra de conreu. La distància d'aquest centre fins a la perifèria no podia ésser superior a una mitja hora de camí, distància que pot caminar, sense esforç, una persona adulta i no malalta. Per consegüent, aquest recorregut tenia una longitud variable, com hem dit, segons la topografia del terreny, fos pla o amb desnivells. El desplaçament assenyala un límit important: el de poder accedir sense dificultat al compliment dels deures religiosos. Un camí superior a una mitja hora de desplaçament permetia que els feligresos quedessin lliures del compliment del precepte de l'església d'oïr missa els diumenges i altres festes de guardar, però no d'ésser batejats i enterrats a la parròquia. En aquest cas, considerat excepcional, no hi havia límit de desplaçament.

Hem pogut estudiar amb detall aquesta importància del desplaçament en la vida de la parròquia amb la informació aportada per les 3.496 esglésies estudiades per la base de dades ARCAT. Aquesta recerca ens permet considerar que a la Catalunya Vella i a la Marca (bisbats de Girona, Barcelona, Vic i Seu d'Urgell), zones de comprenen una extensió d'uns 20.000 quilòmetres quadrats, hi havia un total d'unes 4000 esglésies, de les quals una part important han perdut la totalitat o la major part de la seva edificació romànica —això sí han conservat la major part de la vegades el seu emplaçament primitiu i la seva advocació—. Ara bé, aquesta extensió del terme parroquial, molt sovint vegades no produïa prou renda per a sostenir la despesa de la parròquia: rector i conservació de l'obra parroquial: arquitectura i elements de culte. Aleshores quedava amb la categoria d'una església sufragània, servida amb menors despeses a les festes de guardar, per un sacerdot, moltes vegades rector o vicari procedent d'una parròquia propera, la qual actuava com a parròquia patrona de la sufragània.

Els termes d'algunes parròquies romàniques i especialment de les esglésies sufragànies i fins i tot parroquials que tenien un escàs poblament van quedar, en gran part despoblats, durant la pesta de 1348 i no foren repoblats fins a una època posterior, de manera que aquestes esglésies van quedar moltes vegades reduïdes a centres d'un culte escadusser, com són les ermites, visitades uns pocs dies a l'any pels feligresos de les parròquies veïnes que solien celebrar, amb tota solemnitat, les diades dels sants patrons de l'antiga parròquia, ara convertida en una ermita. D'aquestes esglésies o ermites d'estil romànic en podem fer, en moltes ocasions, una millor lectura dels seus orígens arquitectònics i institucionals

gràcies a l'absència de reformes arquitectòniques posteriors. En el cas que encara conservin la pica baptismal i/o el cementiri, podem considerar que, d'antuvi, tingueren, en el seu origen, una funcionalitat parroquial. La majoria d'aquestes esglésies romàniques d'escàs poblament –parroquies o ermites– són temples d'una sola nau d'uns 10 a 15 metres de longitud capçats a llevant per un absis semicircular. Aquesta nau solia tenir una amplària entre 4 o 5 metres, llum que feia possible una coberta d'embigat de fusta que permetia sostenir un teulat. La majoria de les esglésies de la Catalunya Vella tenien un origen preromànic i foren edificades en el nou estil en el transcurs dels segles XI i XII. Posteriorment (a partir del final del segle XII o començament del XIII), fou substituït el teulat de fusta per una volta d'obra de pedram apuntada, ja que poques vegades era de mig punt. Aquesta nau estava tancada a llevant per un absis semicircular. Això, però, no vol dir que no existissin temples, centre de feligresies, amb unes possibilitats demogràfiques i econòmiques que ens expliquin i justifiquin l'edificació d'una església de mesures excepcionals. No podem oblidar que van existir, a l'edificació dels temples, unes persones particulars o comunitats de feligresos que actuaven com a "mecenes" o donants. I tampoc no podem oblidar l'existència d'uns senyors territorials que tenien unes possibilitats econòmiques que els permetien de fer edificar uns temples amb una presència arquitectònica més rellevant, alguns dels quals resten com a edificacions singulars en el període romànic. Per desgràcia, la documentació d'aquesta realitat socioeconòmica ens és quasi totalment desconeguda, perquè conservem una part mínima de la informació que ens podria explicar aquesta petita història dels mecenes que van finançar aquests edificis.

Planta de Sant Martí de Biure

Vista de Sant Martí de Biure

Vam publicar en les Circulars números 217 (novembre 2002) i 223 (maig 2003), una breu monografia d'un temple parroquial, Sant Martí de Biure (Sagàs, Berguedà) d'una sola nau, més tard convertit en una església sufragània i a l'actualitat una simple ermita. Sant Martí de Biure no té una trajectòria històrica singular, sinó una de molt típica de moltes de les comunitats parroquials romàniques, i que podem valorar com a contraposat al proper temple parroquial de Sant Andreu de Sagàs, de planta basilical, que és un exemple ben clar de l'edifici solemne i del que no en sabem la personalitat del seu mecenes, atès que la comunitat parroquial de Sant Andreu era més rica, però no pas tant per poder-se permetre la construcció d'un temple tan solemne. El primer és un temple sense continuïtat parroquial i el segon és el cas d'una parroquia sense grans possibilitats econòmiques, però que va poder edificar un temple de planta basilical que és quelcom extraordinari, almenys dels conservats, entre les esglésies romàniques catalanes.

Joan-F. Cabestany i Fort